

Vakonderdeel:

TAALBESCHOUWING: STANDAARDTAAL

Doelen

- de term 'standaardtaal' gebruiken.
- de term 'moedertaal' gebruiken
- nadenken over klanken en klankcombinaties die voorkomen in de standaardtaal, in dialecten en in andere talen.
- bij het nadenken over taalgebruik interesse tonen in en respect tonen voor de persoon en de ander, en voor de eigen en andermans cultuur.
- Enige kennis hebben over de diversiteit in het culturele erfgoed met een talige component zoals naamgeving, verhalen, liederen, gedichten, taalgewoonten.

Materiaal

- Werkboek pag. 86
- CD
- Eventueel Kopieerblad 109
- Woordenboeken
- Taalboek pag. 41

Lesverloop

I Introductie – Motivatie

Bekijk met de leerlingen oefening I in het werkboek. Geef ze een paar minuutjes om per groepje van 4 de vragen te beantwoorden. Werken in groepen heeft hier één groot voordeel: mogelijk herkent een van de leerlingen het woord, zodat een gepast antwoord op de vraag mogelijk is. Dit geeft op zich al gesprekstof.

- *Hoe komt het dat Piet het woord wel kent?*
- *Ken jij een woord dat Piet niet kent?*
- *Vanwaar die verschillen?*
- Enz.

Laat een leerling (of meerdere leerlingen) de woorden opzoeken in het woordenboek. Wat stellen de leerlingen vast?

- De woorden staan er niet in.

Korte bespreking van de woorden: het zijn dialectwoorden. Welke dialectwoorden kennen de leerlingen? Komen er leerlingen uit andere regio's, of hebben ze ouders uit andere provincies? Houd een klasgesprek over het regionale karakter van dialecten.

Oplossingen

Zit jij graag op een kweekwak?	(wip)
Hoe vaak rijd jij met ne vlo?	(fiets)
Wat heb jij liefst op je taloor?	(bord)
Gebruiken jullie thuis een kruukar?	(kruiwagen)
Gedraag jij je soms astrant?	(brutaal)

2 Kern

2.1 Leerfase

Laat de leerlingen luisteren naar de CD. Kies eventueel slechts 1 dialect uit, Voor minder taalvaardige lezers kun je eventueel K X kopiëren, zodat ze kunnen volgen op papier.

Voer een bespreking op drie niveaus te bespreken: klank, woordenschat, zinsbouw. Probeer, zonder die termen te vaak te gebruiken, de leerlingen hierover te laten reflecteren en conclusies trekken.

- Iedereen begrijpt de standaardtaal.
- Voor dialecten is dat veel moeilijker: je moet uit de regio komen waar het dialect gesproken wordt.
- Een standaardtaal is nodig om elkaar binnen een taalgebied goed te begrijpen.
- Standaardtaal wordt gebruikt in de media (bv. het nieuws) maar ook als je beleefd wil zijn, iemand spreekt die je nog niet eerder ontmoette.
- Een moedertaal is de taal die je thuis spreekt.

2.2 Oefenfase

Rollenspel: Bied korte rollenspelen aan, waarbij de leerlingen het juiste register trachten te vinden.

- *Een deftige dame wil schoenen kopen. Een onbeleefde verkoper spreekt haar aan.*
- *Op de kermis ontmoeten twee vriend(inn)en elkaar terwijl ze snoep bestellen.*
- *Tijdens een nieuwsuitzending moet je die twee boeren interviewen over de wedstrijd voor de grootste aardappel.*
- *Een leerling vraagt aan de directeur of ze een poster mag ophangen op school.*

Bespreek telkens kort of de leerlingen de gepaste taal/het gepaste register gebruikt hebben. Eventueel kan een discussie gevoerd worden over verzorgde taal.

- Vinden je ouders het belangrijk?
- Zijn er nog mensen uit je omgeving die hierover opmerkingen geven?
- Vind je het moeilijk om standaardtaal te spreken?
- Waarom wel/niet?
- Spreken jullie soms een mengvorm van de twee talen? Een 'tussentaal'?

Neem het werkboek, oefening 2. De leerlingen maken de oefening per 2. In deze oefening wordt ook de mengvorm 'een tussentaal' vermeld. Bespreek grondig na aan de hand van eerder vermelde richtvragen.

3 Slot

Als uitsmijter staat er nog een tekst in het taalboek.

Noot: lesideeën voor deze les werden gepuurd uit www.needandertaal.be.

Vakonderdeel:

TAALBESCHOUWING: LETTERLIJK EN FIGUURLIJK TAALGEBRUIK

Noot

De nieuwe leerplannen schrijven het gebruik voor van de term 'uitdrukking'. De termen 'spreekwoord' en 'zegswijze' zijn geen leerstof.

Doelen

- De figuurlijke betekenis van uitdrukkingen aanduiden.
- Uitdrukkingen verbinden met hun betekenis en met een tekening die de letterlijke verklaring weergeeft.
- De term 'uitdrukking' gebruiken.
- Gekozen oplossingswijzen verwoorden.

Materiaal

- Werkboek pag. 91–92
- Kopieerblad 111–115
- Woordenboeken

Lesverloop

I Introductie – Motivatie

Laat enkele leerlingen onderstaande situaties even voor de klas spelen. Je kunt de leerlingen voor de aanvang van de les deze opdracht eventueel kort laten voorbereiden. De situaties hieronder kun je ook kopiëren en uitknippen om aan de leerlingen te geven. Noteer ondertussen volgende zinnen op het bord:

- Zijn beste beentje voorzetten.
- Iemand op zijn nummer zetten.
- Iemand een hart onder de riem steken.

Situaties:

Twee leerlingen

iemand moed inspreken

Twee leerlingen hebben een gesprekje met elkaar. Eén van de leerlingen is verdrietig en de andere leerling probeert hem moed in te spreken, hem er weer bovenop te helpen.

Twee leerlingen

iemand op zijn fouten wijzen

De juf geeft een leerling enkele opdrachten, maar deze maakt steeds fouten of kent het juiste antwoord niet. De leerling let ook niet goed op. De juf verliest stilaan haar geduld en wijst de leerling op zijn fouten en op zijn slechte houding in de klas.

Twee leerlingen

zijn uiterste best doen

Een leerling uit de klas doet zijn uiterste best om te antwoorden op de vragen van de meester. De leerling is dus heel aandachtig, werkt goed mee, maakt alle opdrachten correct ... De meester belooft de leerling voor zijn inzet door bv. een schouderklopje te geven of iets aanmoedigends te zeggen (Knap van jou!)

Tip: de meester kan de leerling aan het bord enkele opdrachten laten uitvoeren.

Wanneer een situatie gespeeld is, noteer je de kernzin ervan op bord, naast de drie andere zinnen. Op bord krijg je dan:

Zijn beste beentje voorzetten.
 iemand op zijn nummer zetten.
 iemand een hart onder de riem steken.

iemand moed inspreken.
 iemand op zijn fouten wijzen.
 Zijn uiterste best doen.

Vraag nu de leerlingen wat de zinnen uit de eerste kolom betekenen. Leggen ze de link met de zinnen ernaast? Kennen ze de betekenis reeds? Besluit dus met de leerlingen dat sommige zinnen – en dus zeker ook uitdrukkingen – niet letterlijk begrepen mogen worden, maar dat er een andere bedoeling/betekenis achter zit. We zeggen dan dat de zinnen, de uitdrukkingen ‘figuurlijk’ bedoeld zijn. Gebruik hier ook deze term.

Bij wijze van vergelijking kun je de leerlingen de zinnen uit de eerste kolom ook eens laten uitbeelden. De leerlingen voeren dus letterlijk uit wat er staat. Gebruik dan de term ‘letterlijk taalgebruik’.

2 Kern

2.1 Leerfase

Verdeel de leerlingen in zes groepen. Elke groep krijgt twee uitdrukkingen of uitspraken die figuurlijk begrepen moeten worden. Vraag aan de leerlingen om volgende opdrachten uit te voeren:

- 1 Noteer de betekenis – zoek ze op als je ze niet weet. Niet gevonden? Vraag raad aan de leerkracht.
- 2 Bedenk een toneeltje waarin de betekenis wordt getoond. (Verwijs naar de situaties in het begin van de les.) Oefen dat even in.

Elke groep krijgt nu een blaadje waarop alle uitdrukkingen of uitspraken van het groepswerk staan. Wanneer een groep een situatie gespeeld heeft, noteren de leerlingen van de andere groepen het nummer van de situatie achter de uitdrukking of uitspraak. Elke groep krijgt één blaadje. Ze mogen dus even overleggen. Bespreek direct met de leerlingen hun resultaten. Integreer in deze fase veelvuldig de begrippen figuurlijk en letterlijk taalgebruik.

Uitdrukkingen en uitspraken, figuurlijk gebruikt	Betekenis
<ul style="list-style-type: none"> ■ Jij bent een ezel. (1) ■ Jij bent een watje. (2) ■ Zoals het klokje thuis tikt, tikt het nergens. (3) ■ Hij maakt van een mug een olifant. (4) ■ Hij heeft een hart van goud. (5) ■ Hij lapt alles aan zijn laars. (6) ■ Hij maakt zich dik. (7) ■ Het ziet zwart van het volk. (8) ■ Iemand bij de neus nemen. (9) ■ Hij kijkt de kat uit de boom. (10) ■ Hij is de gebeten hond. (11) ■ Hij is een ongelikte beer. (12) 	<ul style="list-style-type: none"> (1) Jij bent een dommerik. (2) Jij bent een slappeling. (3) Thuis is het nog altijd het beste. (4) Hij overdrijft. (5) Hij is een heel goed mens. (6) Hij trekt zich nergens iets van aan. (7) Hij maakt zich druk. (8) Er zijn heel veel mensen aanwezig. (9) Iemand foppen (10) Hij wacht nog even af. (11) Hij krijgt van alles de schuld. (12) Hij is onbeleefd.

2.2 Oefenfase

Oefening I in het werkboek

Bij elke zegswijze staan er twee verklaringen. Eén ervan is de figuurlijke betekenis, die de zegswijze verklaart. Deze moeten de leerlingen aankruisen. Bespreek nadien kort en verbeter waar nodig.

Oefening 2 in het werkboek

Hier zoeken de leerlingen de correcte figuurlijke betekenis. Deze oefening kun je best klassikaal maken.

Ook hier kun je het woordenboek weer inschakelen. Indien er genoeg woordenboeken voorradig zijn, kun je hier partnerwerk inschakelen. Kiezen ze de juiste 'sleutelwoorden'?

3 Slot

Oefening 3 in het werkboek

De leerlingen kiezen één van de drie zegswijzen. Ze noteren alles in het schema: de zegswijze, de figuurlijke betekenis en ze maken een tekening die de letterlijke weergave van de zegswijze is.

Je kunt nu ook afsluiten door even te reflecteren over de titel van de les:
'Opgepast, niet alles letterlijk begrijpen!'

TOETS TAALBESCHOUWING

Doelen

- Het gebruik van standaardtaal, dialect en tussentaal.
- Figuurlijke betekenis van uitdrukkingen aanduiden.
- De woorden journalist en scenarist begrijpen.

Materiaal

- kopieerblad 136–138
- kopieerblad correctiesleutel 139–142

Toelichting

De toets evalueert belangrijke leerinhouden uit de gegeven lessen.

Verwerking van de resultaten:

- een klassikale foutenanalyse,
- een individuele foutenanalyse waarop op- en aanmerkingen worden genoteerd.

Algemene remediëring

Vorm groepen van twee leerlingen. Laat de leerlingen de toetsen met elkaar bespreken. Het is de bedoeling dat ze van elkaar leren. Stuur bij waar nodig.

Remediëring per doel

Oefening 1 en 2

Remediëring

Schep een situatie waarin de leerlingen iets vragen of iets vertellen. Vraag hen hoe ze dat aan de directeur, aan hun ouders en aan een vriend vragen / vertellen. Leg de relatie met standaardtaal, dialect en tussentaal. Verwijs naar en zoek samen met de leerlingen naar situaties waar standaardtaal, dialect, tussentaal of plechtige taal wordt gebruikt.

Oefening 3

Remediëring

Uitdrukkingen door een tekening voorgesteld bekijken beter. Zet de leerlingen aan tot het maken van een eenvoudige schets bij volgende uitdrukkingen.

- *Een lange neus maken.*
- *Met een mond vol tanden staan.*

De leerlingen verwoorden wat ze hebben getekend. Breng in relatie met de letterlijke betekenis van de uitdrukking. Leg het verband met de figuurlijke betekenis.

Oefening 4 en 5

Remediëring

Bespreek met de leerlingen een programma-aanbod in een tv-gids. Laat hen via vraagstelling (wat, voor wie, waarom, ...) achterhalen welke de bedoelingen van de verschillende programma's zijn. Breng dit in verband met de taak van de scenarist en van de journalist.